

УДК 947.477

Н. І. Білик

МУЗЕЙ БОГДАНА ЛЕПКОГО В БЕРЕЖАНАХ ЯК НОСІЙ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

У статті висвітлено історію створення Обласного комунального музею Богдана Лепкого в м. Бережани, наголошено на подвижницькій діяльності мецената Романа Смика. Зроблено огляд експозиційних залів музею, опис окремих експонатів, документів із особового архіву діяча. На основі архівних джерел і друкованих матеріалів досліджено внесок музею в популяризацію творчості видатного українського письменника, у збереження історичної пам'яті народу. Статтю приурочено двадцятиліттю від часу заснування музею.

Ключові слова: Богдан Лепкий, музей, Бережани, Роман Смик

На сучасному етапі української державності гостро постала проблема історичної пам'яті. Під дією внутрішніх та зовнішніх чинників відбувається необ'єктивне висвітлення подій минулого та його відверті фальсифікації, що завдає шкоди національній свідомості українців, призводить до інформаційної дезорієнтації громадян, ускладнює культурну ідентичність. Відновлення історичної пам'яті дозволить консолідувати суспільство навколо спільних історико-культурних цінностей, стане запорукою конкурентоздатності українського соціуму в умовах глобалізації XXI ст.

У процесі збереження історичної пам'яті народу значна роль належить музеям як скарбницям духовної спадщини. Дослідження діяльності музейних інституцій неможливе без критичного переосмислення досвіду подвижників музейного руху та введення до наукового обігу документів із фондів музеїв. Мета студії – висвітлити історію створення Обласного комунального музею Богдана Лепкого в м. Бережани, проаналізувати тематичне й жанрове різноманіття експозиційних залів музею через призму документів із особового архіву діяча українського національно-державного відродження. Внесок Обласного комунального музею Богдана Лепкого в м. Бережани у збереженні історичної пам'яті українства не став досі об'єктом спеціального дослідження. Осмислення соціокультурної ролі закладу приурочено ювілеєві – у 2015 р. минуло двадцять років від часу заснування музею. Актуальність поставлених завдань не заперечують публікації Н. Волинець [1; 2], Н. Дирди [3], Н. Білик [4, 5], Н. Стрілець [6], В. Юкала [7].

27 серпня 1995 р. відбулося урочисте відкриття літературно-меморіального музею Богдана Лепкого в Бережанах. Від початку він діяв як відділ Тернопільського обласного краєзнавчого музею, в 2002 р. – був підпорядкований районному відділу культури, у 2003 р. – отримав статус обласного комунального. На сьогодні власником музею є Тернопільська обласна рада, заклад знаходиться під «опікою» Міністерства культури України, зокрема управління культури Тернопільської ОДА. Упродовж двадцяти років діяльність музею Б. Лепкого, як репрезентанта культурних цінностей, була спрямована на збереження пам'яті нації, підвищення рівня знань про минуле. До музейної установи приходили й приходять у пошуках відчуття спадковості в часі, оскільки музей, зберігаючи та популяризує пам'ятки духовної культури, здатен посилити усвідомлення власної самобутності. На основі музейної колекції Обласного комунального музею Богдана Лепкого здійснюється різностороння культурно-просвітницька діяльність: екскурсії, виставки, лекції, семінари, конкурси, творчі зустрічі, літературні вечори, підготовка і видання статей, збірників, альбомів, монографій тощо.

Ініціатором створення музейної установи став доктор Роман Смик з Чикаго (США), племінник Богдана Лепкого, опікун спадщини письменника на чужині. Таким чином, він виконав заповіт дітей Лепкого, які доручили родичеві в далекому 1978 р. «занятися як куратор справою архіву та подбати, щоб як прийде на те час, він був збережений в котромусь із наших музеїв чи в гідному університеті...» [8, с. 302]. Водночас, була й особиста потреба фундатора віддячити світлій пам'яті митця. Саме за сприяння Б. Лепкого, тоді професора Ягеллонського університету в Кракові, Р. Смик у 1937 р. розпочав навчання в стінах цього вузу на медичному факультеті. Тоді на 120 студентів було лише 2 українці – один з Кракова й племінник викладача української літератури. Окремо слід згадати дім Лепких, котрий став рідним для юного провінціала на час студій. Ці та інші факти пояснюють нам причини того надзвичайного пієтизму Р. Смика до постаті Б. Лепкого та його духовної спадщини.

Місцем розташування музею Роман Смик обрав історичну будівлю міської Ратуші (на сьогодні пам'ятка архітектури національного значення), в якій за часів Австро-Угорщини було розміщено державну гімназію, де впродовж 1883–1891 рр. Богдан Лепкий навчався, а в 1895 р., після закінчення Львівського університету, розпочав педагогічну кар'єру на посаді суплента (заступника вчителя), викладаючи польську, німецьку та українську мови. Символічно, що саме Бережани назавжди залишились для письменника «найкращим містом в світі» [9, с. 115].

Серед засновників музею варто назвати В. Лавренюка, тоді директора Тернопільського обласного краєзнавчого музею, який порадив Р. Смикові для консультацій фахових працівників Музею книги, що функціонував у будівлі Ратуші. Саме Н. Волинець, керівника Бережанського регіонального центру української книги, у 1990 р. Р. Смик зацікавив ідеєю створення першого музею Б. Лепкого у світі, а згодом налагодив тісну співпрацю у справі організації нової установи. Зі її спогадів довідуємось, що «найбільш продуктивними були 1993–1995 рр., коли д-р Р. Смик творив меморіальний музей письменника» [2, с. 116].

Найцінніші речі для експозиції: прижиттєві видання творів письменника, фотографії, автографи та малюнки Б. Лепкого, – були привезені опікуном спадщини особисто.

“Створення музею Богдана Лепкого у Бережанах – від підготовки приміщень і до останнього цвяха під вивіску, від першого експоната і до Книги відгуків – все постало з фундації д-ра Романа Смика і його родини” [1, с. 11]. До фінансування лепківських акцій долучились родина Тарнавських з США, племінник письменника С. Ремеза, Н. Головата та Я. Шафранюк-Завадович з Канади. За підтримки меценатів у 1992 р. на будівлі Ратуші було встановлено пам’ятну дошку, а 19 жовтня 1997 р. біля музею постав пам’ятник до 125-річчя від дня народження Б. Лепкого.

Як істинний музейник д-р Р. Смик (помер у 2007 р.) упродовж дванадцяти років співпраці з музеєм дбав про поповнення його фондів раритетними експонатами. Лише у київського бібліофіла С. Бухинського меценат придбав прижиттєві лепківські видання на тисячу доларів США [1, с. 12]. Таку щедрість щодо музею Р. Смик пояснював словами: “Це ж моя лебедина пісня”. Вагомий внесок фундатора у Лепкіану – чотири збірники статей, документів і фотографічних оглядів під назвою “Повернення України Богдана Лепкого”, які Р. Смик зібрав, упорядкував і видав у Чикаго впродовж 1995–1998 рр. У книгах зібрано дослідження про Б. Лепкого від 1922 р. до кінця 90-х рр., ці видання цінні як для дослідників-лепкознавців, так і для пересічних шанувальників спадщини митця. Р. Смик великі кошти вкладав у видавничі проекти, що сприяли поверненню спадщини письменника Україні. Завдяки його подвижництву побачили світ лепкознавчі студії М. Сивіцького, Ф. Погребенника, Н. Білик та три десятки видань творів Б. Лепкого. Серед останніх варто виділити книги, упорядковані директором установи Н. Дирдою: “Високе небо Богдана Лепкого: спроба антології у публіцистиці, поезії, пісні” (2001), “Цвіт споминів. Твори для дітей” (2002), “Поезії” (2005).

Авторами проекту і мистецького оформлення літературно-меморіального музею Б. Лепкого стали тернопільські художники Б. Бошко і Р. Гудима, які зуміли гармонійно поєднати матеріал з архітектурою склепінчастих приміщень. Науковий співробітник Музею книги Я. Мазурак створила тематичне й жанрове різноманіття шести експозиційних залів музею через призму матеріалів і документів із особового архіву діяча. Експозиція першої зали вводить відвідувача у світ дитинства майбутнього письменника. Друга – відтворює навчання та працю Б. Лепкого в бережанській гімназії, його університетські студії. Третя – присвячена краківському періодові життя, роботі в Ягеллонському університеті, на ниві українсько-польської співпраці. У четвертій – йдеться про діяльність на теренах Німеччини в таборах для військовополонених російської царської армії в роки Першої світової війни, видання творів українських класиків, написання роману “Мазепа”. П’ята – репрезентує спадщину Лепкого-художника. Завершує експозицію зала про видання творів письменника в незалежній Україні та лепкознавчих студій. Окраса кімнат – роботи українських художників.

Огляд сучасної експозиції музею Б. Лепкого в Бережанах доводить, що куратор архіву презентував для установи наступні раритети: прижиттєві видання творів письменника та книги з його особистої бібліотеки (окремі з автографами автора), малярські й графічні роботи митця, кілька фотографій, рукописів і документів, грамоти й подарунки з нагоди 60-ліття від дня народження діяча. Також до музею було передано спогади про митця та лепкознавчі студії сучасників письменника.

Із особового архіву Б. Лепкого в експозиції бережанського музею містяться автографи віршів поета: “Побачиш гори в лід закуті”, “Заспів” (“Колисав мою колиску...”), “На Святий вечір” (1923 р.), “На Голгофу”; рукопис письменника під назвою “Деякі музичні композиції до слів Богдана Лепкого”; ксерокопії рукописів поезій: “25 лютого 1861 р.”, “Видиш, брате мій...”, “Батуринські руїни”, “На маргінесі книжки про Кричевського”, “Неси в душі свою найкращу думу...” [10]. Ці унікальні документи музейної колекції мають високий рівень емоційного впливу і зберігають пам’ять про видатну людину.

Серед оригінальних світлин виділимо такі: “Б. Лепкий серед професорів і учнів Бережанської гімназії” (1898 р.), “Донька Софія-Євгенія”, “Дружина Олександра з донькою Наталією” (1902 р.), “Б. Лепкий із сином Левом-Ростиславом” (м. Краків), “Після концерту на честь 60-річчя від дня народження Б. Лепкого” (м. Бережани, 20.12.1932 р.), “Б. Лепкий і М. Беньковська” (1935 р.), “Б. Лепкий з гостями на порозі вілли “Богданівка”” (с. Черче, 1937 р.), “Б. Лепкий, Л. Лепкий, Р. Купчинський, М. Беньковська” (с. Черче, 1938 р.), “Б. Лепкий, Ю. Навроцький, Р. Купчинський, М. Беньковська” (с. Черче, 1938 р.), “Відпочинок біля озера” (фото дітей Б. Лепкого), “Б. Лепкий і М. Ліщинська” (м. Берлін), “Б. Лепкий і Ю. Андрейко, студент медицини” (м. Ванзе, 1924 р.), дві “віньєтки вчительських віділових курсів” 1910, 1911 рр. (Б. Лепкий серед слухачів курсів) [10]. Усі інші світлинні із зображенням Б. Лепкого є фотокопіями з монографії В. Лева [11].

До архівних документів слід віднести оригінали грамот про присвоєння Б. Лепкому звання дійсного члена НТШ у філологічній секції (від 16 листопада 1932 р.), звання почесного члена товариства “Просвіта” у Львові (від 9 січня 1926 р.). В експозиції є копія виписки зі свідоцтва про вінчання Богдана Лепкого з Олександрою Лепкою (м. Коломия, 2 лютого 1897 р.), яка видана “7 падолиста 1915 р.”; копія свідоцтва хрещення Б. Лепкого, в якому зазначено дату народження митця: 4 листопада 1872 р. (документ засвідчив греко-католицький парохом с. Крегулець у 1890 р.). У фондах музею зберігаються: чернетка листа Б. Лепкого до В. Стефаніка; чернетка рукопису промови Б. Лепкого, виголошеної на Святому вечорі (Вещляр, 1917 р.); два конверти, адресовані проф. Б. Лепкому до Кракова (1930-і рр.). Всі інші матеріали оприлюднено в копіях, а саме: ксерокопія рукопису статті Б. Лепкого “Літопис”; ксерокопії рукописів промов Б. Лепкого: “Свято 22 січня” (Берлін, 1921 р.), “На святі в честь Симона Петлюри у Варшаві” (1927 р.), “3 нагоди вечора Стефанікових творів у Кракові” (1937 р.), “950 літ хрещення Русі-України” (Краків, 1938 р.); ксерокопія фрагмента спогадів Б. Лепкого про В. Оркана; ксерокопія фрагмента лепківського перекладу

польською мовою новели М. Коцюбинського “В пугах шайтана”. Оригінали перелічених документів, ймовірно, зберігаються в архіві НТШ у Нью-Йорку [12].

Найчисленнішою групою матеріалів є живописні й графічні роботи Богдана Лепкого, які представлено в кількох кімнатах музею, зокрема, в експозиції першої – портрет о. Михайла Глібовицького, діда Б. Лепкого (малюнок Б. Лепкого з гімназійних часів), в експозиції другої зали – портрети Т. Шевченка (два малюнки), А. Чайковського, М. Устияновича, М. Івасюка, автопортрети, виконані олівцем. П'ята зала містить понад 50 оригіналів мистецьких робіт Б. Лепкого, серед яких виділимо автопортрети, портрети родичів: матері Домни у молодому й старшому віці, батька о. Сильвестра, о. М. Глібовицького, сестри Олени, доньок Софії-Євгенії і Наталії-Марії, сина Лева-Ростислава, сім портретів дружини Олександри, один із них – в українському народному одязі.

Представлено серію графічних ілюстрацій до видань, що впорядкував Б. Лепкий, зокрема портрети князя Володимира Мономаха, княгині Ольги, князя Болеслава Тройденевича, гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Юрія Хмельницького, полковника Івана Богуна. Окремо обрамлено серію портретів українських письменників: Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Олени Пчілки, Марка Вовчка, Христі Алчевської, Осипа Маковея, Миколи Вороного, Павла Чубинського, Василя Щурата, Петра Карманського, Павла Тичини, ін. У музеї експоновано 16 графічних малюнків Б. Лепкого до абетки, підготовленої у співпраці з А. Крушельницьким та О. Кульчицькою [10].

Малярську колекцію Б. Лепкого репрезентують живописні роботи Д. Горняткевича “Хата на хуторі Кривенькім” (1927 р.) та “Приходство в с. Крегулець” (1928 р.). Ці пейзажі, що подарував автор, свого часу прикрашали оселю Лепких у Кракові. Художньою майстерністю вирізняються живописні портрети Б. Лепкого (1903 р.) та його доньки Наталії-Марії (1904 р.), які написав митець О. Мавберг. Також цінним є портрет Б. Лепкого роботи художника О. Куриласа, який від часу еміграції нащадків письменника до США зберігавсь у родині М. Лазар-Беньковської в Кракові. Цей раритет, разом із портретом дружини Б. Лепкого, опікун архіву передав під час відкриття музею в 1995 р.

Серед складових спадщини Б. Лепкого варто виділити бібліотечні фонди. Окрему групу становлять книги з особистої бібліотеки письменника з його автографами: “Кобзар” Т. Шевченка (1893 р.), поетичні збірки І. Франка “Із днів журби” (1900 р.) та “Мій Ізмарагд” (1898 р.), “История новейшей русской литературы” А. М. Скабичевского (1848–1892 рр.), “Сестра” Марка Вовчка (1862 р.) праця В. Липинського “Z dziejów Ukrainy” (1910 р.). Окрім цього, в експозиції музею є першодруки поетичних і прозових збірок, історичних творів, літературознавчих студій Б. Лепкого та видань класиків української літератури, що він упорядкував.

Зі США Роман Смик перевіз оригінальні матеріали, що ілюструють святкування 60-ліття від дня народження письменника в 1932 р. До цінних експонатів основного фонду музею віднесемо афішу “В 60 роковини уродин українського письменника й поета, професора Богдана Лепкого”, де поміщено програму святкування ювілею митця в Бережанах 20 грудня 1932 р., альбом “На спомин Богданові Лепкому бережанці”, альбом від українських товариств Кракова, афішу “Концерту в 60-ліття уродин найбільшого українського сучасного письменника Богдана Лепкого” (Рогатин, 22 грудня 1932 р.), дерев'яну різьблену шкатулку – дарунок Союзу українок м. Коломия, бронзову композицію з п'яти лаврових листків на шматку лабрадориту з підписом “В 60-річчя уродин, Вш. п. професорові Б. Лепкому, 19.IX. Краків, 1932”, вітальну адресу “Авторові “Мазепи” від учениць гімназії “Рідної школи” в Станіславові” (1932 р.), вітальну адресу від І. Поплавського, “товариша з молодечих літ” (1932 р.) [10].

Завдяки подвижницькій діяльності д-ра Романа Смика нині в Бережанах функціонує один із кращих музеїв Тернопільщини. Оригінальність експозиції Обласного комунального музею Богдана Лепкого створюють першодруки творів письменника, автографи та ксерокопії рукописів митця, документи, прижиттєві світлин, живописні й графічні роботи Лепкого-художника, мистецька колекція родини. Ретельно підібрані музейні експонати з особового архіву митця не лише відтворюють маловідомі сторінки життя й діяльності визначного представника українського національно-державного відродження, а й допомагають повніше відобразити колорит минулої епохи.

Джерела та література

1. Волинець Н. “Лебедина пісня” д-ра Романа Смика / Н. Волинець // Жайвір. – 2008. – № 1 (88). – С. 11–12.
2. Волинець Н. Д-р Роман Смик – фундатор музею письменника Богдана Лепкого у м. Бережани / Н. Волинець // Збірник праць: том 8. Музеї Тернопільщини / ред. Е. Бистрицька. – Тернопіль, 2013. – С. 111–128.
3. Дирда Н. Духовна скарбниця краю / Н. Дирда, Н. Стрілець // Збірник праць: том 8. Музеї Тернопільщини. – С. 190–205.
4. Білик Н. Роман Смик – меценат української культури / Н. Білик // Землі Опілля в природно-географічному та історико-культурному розвитку України: м-ли наук. конф. – Тернопіль, 2012. – С. 116–122.
5. Білик Н. Особовий архів Богдана Лепкого / Н. Білик // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / за ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль, 2014. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 106–109.
6. Стрілець Н. Святкування 60-річчя від дня народження Богдана Лепкого в Галичині (на основі фондів музею Б. Лепкого в м. Бережани) / Н. Стрілець // Збірник праць: том 8. Музеї Тернопільщини. – С. 496–504.
7. Юкало В. Музей Богдана Лепкого у Бережанах на Тернопіллі / В. Юкало // Дивослово. – 2007. – № 7. – С. 58–61.
8. Лист Софії-Євгенії Лепкої до Романа Смика // Повернення Україні Богдана Лепкого / зібрав, упоряд. і видав Р. Смик. – Чікаго; Україна, 1996. – Кн. 1 – С. 302.
9. Лепкий Б. Казка мого життя / Б. Лепкий. – Івано-Франківськ, 1998. – 308 с.
10. Експозиція Обласного комунального музею Богдана Лепкого в Бережанах Тернопільської обл.
11. Лев В. Богдан Лепкий, 1872–1941: життя і творчість / В. Лев. – Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1976. – 400 с.
12. Билык Н. И. Музей Богдана Лепкого в Бережанах как носитель исторической памяти

Bilyk N. I. Museum of Bogdan Lepky in Berezhany as historical memory carrier

The article highlights the history of Regional Museum of Bogdan Lepky in Berezhany, marked by the selfless work of the patron of the Roman Smyk. An review of exhibition halls of the museum, description of some exhibits, documents of the personal archives of leader. On the basis of archival sources and printed materials, the author investigates the contribution of museum in the popularization of prominent Ukrainian writer's creative work, to the preservation of the historical memory of the people. The article is timed to the twentieth anniversary since the founding of the Museum.

Key words: Bogdan Lepky, Museum, Berezhany, Roman Smyk

Билык Н. И. Музей Богдана Лепкого в Бережанах как носитель исторической памяти

В статье освещена история создания Областного коммунального музея Богдана Лепкого в г. Бережаны, отмечено подвижническую деятельность мецената Романа Смыка. Сделан обзор экспозиционных залов музея, опись отдельных экспонатов, документов из личного архива деятеля. На основании архивных сведений и изданных материалов изучен вклад музея в популяризацию творчества выдающегося украинского писателя, в сохранение исторической памяти народа. Статья приурочена к двадцатилетию со времени основания музея.

Ключевые слова: Богдан Лепкий, музей, Бережаны, Роман Смик